

ГЛОВО

№2 (113), березень-квітень 2026 р.

“Гетьманської столиці”

Газета Національного історико-культурного заповідника “Гетьманська столиця”

Десять років конкурсу творчості в Батурині.

Підсумки ювілейного «РОЗУМфесту» 2026

Анастасія НІКІТИНА

науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська столиця»

«РОЗУМфест» – подія, що об’єднує освітні можливості, творчість та відображення історії України доби Гетьманщини через мистецтво. Конкурс був створений Національним заповідником «Гетьманська столиця» у 2017 р., щоб продемонструвати, що історію можна не лише читати в підручниках, а й ілюструвати, майструвати, описувати, втілюючи велич козацько-гетьманської доби. Конкурс проводиться у I кварталі року та щоразу набуває все більшої популярності. У часи війни за Незалежність України він став можливістю для учасників відволіктися від жаклих реалій, розкрити свій творчий потенціал.

Відкритий конкурс дитячої творчості «РОЗУМфест» 2026 вже давно став для колективу заповідника справжнім святом талантів і креативності. У час, коли природа лише готується до весняного пробудження, до Батурина надходять яскраві, змістовні та навіть щемливі роботи.

Символи звитяги. Федоренко Поліна.
14 років (с. Шпитьки Київської обл.)

Традиційно надійною опорою в проведенні «РОЗУМфесту» 2026 виступили благодійний фонд Надії Вовк «Берегиня» та благодійний фонд «Спадок Гетьманщини». Свою підтримку й гідні подарунки для учасників надіслали ТОВ Райдуга Трейд та видавництво «Ранок». Цього року конкурс уперше відбувся під егідою Грегора та Наталії Розумовських.

На розгляд журі надійшло 183 роботи з 12 областей України: Дніпропет-

П’ять гетьманів – одна воля.
Яременко Матвій. 11 років
(м. Конотоп Сумської обл.)

ровської, Волинської Житомирської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської та Чернігівської. Лідерами за кількістю робіт стали Волинська та Чернігівська області, з яких було сумарно подано 99 робіт. Спільними зусиллями партнерів та організаторів визначені 33 переможці, 3 роботи були відзначені гран-прі, а родина Розумовських відзначила двох талановитих дітей у власній номінації. До оцінювання робіт було залучено засновницю БФ Надії Вовк «Берегиня» Надію Вовк та заступницю директора з розвитку та комунікацій Фонду Катерину Мацієвську, подружжя Грегора та Наталії Розумовських, представників Національного заповідника «Гетьманська столиця» на чолі з генеральним директором Тетяною Кербут та українську письменницю Оксану Зененко.

Окремо відзначено 3 роботи, які взяли участь у конкурсі дистанційно адже їхні автори знаходяться на тимчасово окупованій росією території України. Ми щиро вдячні цим дітям за їх-

ню волю до творчості, чітку українську позицію та залученість у культурний простір. Ви стали справжнім натхненням для всієї команди заповідника!

Остаточні підсумки були оголошені 31 березня 2026 р. Вітаємо переможців!

I місце – Богдан Дар’я, Зайцева Емілія, Іванченко Катерина, Клименко Владислав, Лазаренко Евеліна, Маглич Гліб, Огарко Уляна, Петрик Анна, Рубаха Анна-Марія, Ткаченко Мар’яна.

II місце – Горобець Софія, Дубровська Дінара, Зяблюк Анастасія, Кобзар Олександра, Малішенко Дмитрій, Присняк Володимир, Тарасенко Анна, Тесля Кирило, Уколенко Тетяна та Вероніка, Хаїнська Карина, Шовкун Анастасія.

III місце – Грецька Каміла, Котенко Катерина, Литвинов Андрій, Ломака Поліна, Пономаренко Дар’я, Прокоф’єв Нікіта, Росул Данііл, Талалаєвська Таїсія, Янченко Анна.

Гран-прі конкурсу отримали Криницький Матвій, Федоренко Поліна та Яременко Матвій.

Від матері до сина: спадщина родини Розумовських. Прокопенко Кирило.
16 років (м. Новгород-Сіверський Чернівецької обл.)

Родина Грегора й Наталії Розумовських також обрали роботи Прокопенка Кирила та Підгорної Мілани, яких відзначать спеціальним призом – поїздом до Відня на запрошення родини.

Національний заповідник «Гетьманська столиця» щиро вдячний учасникам конкурсу та їхнім батькам, наставникам за творчість та натхнення в популяризації української історії та культури. Бажаємо нових творчих успіхів і перемог! Роботи учасників цього року вкотре нагадують про велич нашого коріння та боротьбу за Україну, яка триває і досі.

«Гетьманська столиця»

Відкриває екскурсійний сезон 2026

**Наталія
СУШКО**

науковий
співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Щороку 18 квітня, у Міжнародний день пам'яток і визначних місць, музеї та заповідники України урочисто розпочинають новий туристично-екскурсійний сезон. Це особливий день, що нагадує про важливість збереження культурної спадщини та відкриває нові можливості для знайомства з історією. Саме до цієї події підготувався й Національний заповідник «Гетьманська столиця», який щороку дивує відвідувачів оновленими експозиціями та виставками.

У непростий для країни час заповідник не лише продовжує свою діяльність, а й активно розвивається, продовжуючи виконувати важливу місію — популяризацію української історії та культури. Сезон 2026 року обіцяє бути особливим: на гостей чекають нові виставки, змістовні програми та можливість по-новому відкрити для себе атмосферу гетьманської доби.

У палаці гетьмана Кирила Розумовського відвідувачів зустрінуть оновлені експозиції та тематичні виставки. Однією з головних новинок стала виставка «Родовід родини Розумовських», яка розповідає про сучасних нащадків гетьманського роду, що нині мешкають у Європі. Вона дає змогу відчути тяглість історії та усвідомити, як бережуть родинну пам'ять упродовж поколінь.

Під час екскурсії гості зможуть оглянути урочисті інтер'єри другого по-

верху. Справжньою перлиною оновленої експозиції стане зала, де панує дух античної гармонії та державної величі. Чільне місце в її розкішному античному просторі посідають художні образи гетьманів: портрет Івана Мазепи (робота художника Андрія Гончара) та портрет Кирила Розумовського (пензля Наталі Павлусенко). Хоча ці два гетьмани жили в різні часи, їх об'єднала спільна мета та єдина ідея — вільна, сильна та європейська Україна.

Справжнім подарунком для відвідувачів стане можливість піднятися на третій поверх палацу, де представлено виставку дитячих творчих робіт відкритого конкурсу дитячої творчості «РОЗУМфест» - яскраве поєднання історії та сучасного бачення молодого покоління.

До відкриття нового екскурсійного сезону Гетьманський будинок на території Цитаделі Батуриної фортеці знову оживає — сюди повертаються воскові реконструкції великих державо-творців. Під час екскурсії ви зможете особисто «познайомитися» з Дем'яном Ігнатовичем, Іваном Самойловичем, Іваном Мазепою та Пилипом Орликом, занурившись у добу, коли в Батурині вирішувалась доля України.

Але Батурин — це не лише про велич, а й про незламну пам'ять. У підвалі церкви Воскресіння Господнього в новому сезоні буде презентовано оновлену виставку «Вбиті росією: вчора – Батурин, сьогодні – Буча». Завдяки унікальним антрополого-генетичним дослідженням вченим вдалося відтворити риси обличчя трьох жертв Батуринської трагедії 1708 року. Наукова реконструкція зовнішності двох чоловіків та дитини перетворює суху статистику на персоналізовану історію, нагадуючи, що за кожною трагедією стоять

реальні люди. Образ дитини, як символу знищеного майбутнього, стає болючим містком між минулим та сьогоденням, вшановуючи пам'ять усіх невинно вбитих.

Цьогорічний екскурсійний сезон у Музеї археології Батурина розпочинається показом онлайн-виставки «Відлуння віків: давня історія Батурина крізь призму археологічних пам'яток». Вона буде постійно транслюватися на великому екрані першої зали музею. Це захоплива подорож у часі від доби палеоліту до величі Київської Русі, втілена у сучасному відеоформаті. Завдяки поєднанню рідкісних археологічних знахідок та детальних історичних реконструкцій, кожен відвідувач зможе на власні очі побачити, як зароджувалося життя на теренах майбутньої гетьманської столиці.

Ми подбали про те, щоб історія була доступною для кожного: виставка створена за принципами безбар'єрності. Для людей із порушеннями слуху передбачено повний текстовий формат, а для відвідувачів із порушеннями зору — якісний аудіосупровід.

«У діяннях гетьманів — державність і закон» - відкриттям тимчасової виставки розпочинає екскурсійний сезон Будинок Генерального суду (Будинок Кочубея). Центром виставки стануть реалістичні воскові фігури чотирьох гетьманів — Івана Скоропадського, Павла Полуботка, Данила Апостола та Кирила Розумовського. У супроводі концептуальних полотен сучасних художників ці образи створюють неймовірний ефект присутності в епоху, коли в цих залах вершилося правосуддя та формувалась державність.

Поспішайте побачити цю символічну виставку, адже вона діятиме лише протягом сезону! Це не просто огляд експонатів, а занурення в атмосферу старшинської садиби родини Кочубеїв, де кожен крок відлунує багатовіковою історією. Відкрийте свій сезон у «Гетьманській столиці» — торкніться автентичності, яку неможливо передати через екран!

Відкрийте для себе Батурин по-новому!

Екскурсійний сезон 2026 у «Гетьманській столиці» — це не просто подорож музеями, а справжнє занурення в історію України, її традиції та дух минулих поколінь. Тут кожен знайде щось цікаве для себе: від глибоких історичних знань до емоційних вражень і натхнення.

Заплануйте візит до Батурина вже сьогодні — і відкрийте для себе місце, де історія оживає на ваших очах.

Детальнішу інформацію про музей заповідника, графік роботи та послуги можна отримати за телефонами: (067) 542-97-05 та (066) 491-76-19.

Палац гетьмана Кирила Розумовського. Фото 2026 р.

Іван Мазепа. На терезах вічності (до річниці від дня народження)

**Марина
ХАРМАК**

завідувач відділу
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Цьогоріч Україна відзначає 387-му річницю з дня народження гетьмана Івана Мазепи – постаті світового масштабу, людини, народженої з великим покликанням стати українським державником. Природжений політик, талановитий полководець і дипломат, поет і музикант, людина відважна та цілеспрямована – Іван Мазепа став уособленням епохи українського духовного відродження і розквіту України-Гетьманщини.

Гетьман Іван Мазепа.

З літопису Самійла Величка. XVIII ст.

Нащадок шляхетського роду Мазеп-Колядинських, він із відзнакою закінчив Києво-Могилянський колегіум, навчався у Варшавській єзуїтській колегії, вільно володів латиною, італійською, татарською, польською, французькою та німецькою мовами. Перебування при дворі польського короля Яна Казимира II дало Мазепі цінний досвід політичного й культурного життя, а подорожі та навчання у Німеччині, Італії та Франції сформували його як європейського державного діяча. Саме тоді остаточно визріло його прагнення відродити соборну, незалежну, культурно розвинену проєвропейську Українську державу.

Ставши гетьманом, Іван Мазепа, спираючись на спадок Русі-України та державницькі напрацювання своїх попередників, послідовно вибудовував ефективне функціонування інституцій Української держави, впроваджуючи найкращі практики Великого князівства Литовського та Польської Корони.

Окреме місце в діяльності гетьмана посідає його меценатство. За часів Мазепи та за його безпосередньої підтримки розквітла Києво-Могилянська академія, активно розвивався Чернігівський колегіум та велось мас-

штабне церковне будівництво у Києві, Чернігові, Батурині, Глухові, Переяславі та інших містах України-Гетьманщини. Саме тоді сформувалася когорта блискучих інтелектуалів, що зробили вагомий внесок не лише в українську, а й у світову культуру. Мазепинська доба дала початок українській історичній науці та діяльності видатних літописців – Самовидця, Григорія Граб'янки, Самійла Величка, а також церковних діячів і мислителів – Дмитра Туптала, Стефана Яворського, Іларіона Мігури, Феодосія Гугуревича, Гедеона Одорського. Цей період увійшов в історію як доба українського бароко, або ж «мазепинського бароко», що проявилася не лише в архітектурі, а й у літературі, мистецтві та загальному культурному житті України-Гетьманщини.

Іван Мазепа. Воскова реконструкція. 2015 р.

Зібрання Національного заповідника
«Гетьманська столиця»

Іван Мазепа був єдиним українським гетьманом, який безперервно тримав гетьманську булаву впродовж 21 року, а також мав титул князя Священної Римської імперії. Як адміністратор і господарник, він провів ефективні реформи, наповнив державну казну, стабілізував економіку. Саме за Мазепи сформувалося ядро модерної української нації та козацька еліта – Обідовські, Миклашевські, Лизогуби, Забіли, Орлики та інші, які відіграли ключову роль у націєтворчих процесах.

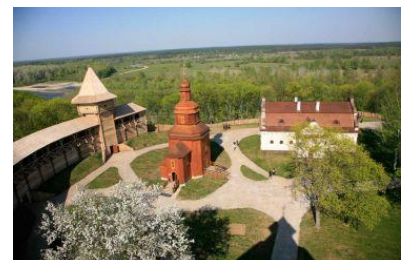
Зовнішня політика гетьмана була спрямована на звільнення України-Гетьманщини з-під московського тиску та об'єднання всіх українських земель під єдиною булавою. Попри складні геополітичні умови, Іван Мазепа вів таємні

переговори з Кримським ханством і підтримував дипломатичні контакти з європейськими дворами, церковними колами Балкан та Близького Сходу. Паралельно він дбав про розвиток війська, збільшував чисельність найманих частин – компанійців і сердюків, розвивав артилерію, яка стала важливим чинником міжнародного авторитету України-Гетьманщини. Недарма в народі до середини XIX століття побутувало прислів'я: «Від Богдана до Івана не було гетьмана». Цей вислів підкреслював, що після десятиліть Руїни Україна нарешті отримала лідера, здатного відновити єдність, силу та стабільність.

Іван Мазепа – символ української державницької традиції, європейського вибору та боротьби за свободу. Його життя стало смолоскипом, що освітлював шлях українцям і сьогодні. Як і три століття тому, ми знову відстоюємо право бути господарями на своїй Богом даній землі, продовжуючи мазепинську справу – справу незалежної, сильної та європейської України.

Сьогодні глибше пізнати життя й багатогранну діяльність гетьмана Івана Мазепи можна завітавши до Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця», що в Батурині. Саме тут зосереджено унікальні пам'ятки козацької доби: від ґрунтовних знахідок у Музеї археології Батурина до величчя відтвореної Цитаделі Батуринської фортеці. Особливої уваги заслуговує Гетьманський будинок, інтер'єри якого майстерно передають атмосферу офіційного політичного життя та аристократизм тогочасного правління.

Духовним осередком заповідника є церква Воскресіння Господнього – меморіал пам'яті та скорботи. Тут спочивають останки захисників міста й мирних жителів, які стали жертвами жорстокої розправи московських військ під час Батуринської трагедії у 1708 році. Ці пам'ятки дозволяють не лише осягнути масштаб особистості Івана Мазепи як будівничого української державності, а й на власні очі побачити велич та трагізм нашої історії.

Архітектурно-меморіальний комплекс
«Цитадель Батуринської фортеці».
Фото 2025 р.

Ручна вогнепальна зброя козацького війська

**Максим
НЕСКУБА**

молодий науковий співробітник НІКЗ «Гетьманська столиця»

Ручна вогнепальна зброя відіграла важливу роль у військовій практиці українського козацтва, що підтверджується як писемними джерелами, так і археологічними матеріалами. У дослідженнях історії озброєння ранньомодерної доби (зокрема, у працях археолога Ігоря Свешнікова на основі результатів досліджень поля Берестецької битви) неодноразово наголошується на провідному значенні вогнепальної зброї у формуванні нових тактичних підходів у війську в XVII – XVIII ст. Водночас археологічні знахідки з Батурина, які зберігаються у фондівому зібранні заповідника «Гетьманська столиця», дають змогу конкретизувати ці загальні положення на локальному рівні.

З початку XVII ст. стрільці, озброєні ручною вогнепальною зброєю, організаційно входили до козацького війська. На той час воно мало на озброєнні хоча й не надто чисельні, але різноманітні види ручної вогнепальної зброї: самопали, мушкети, аркебузи, гаківниці, фузії, рушниця та пістолі.

Перші згадки про масове використання у козацькому війську ручної вогнепальної зброї датуються 1637–1638 рр. У джерелах трапляються назви «рушниця», «самопал» і «яничарка», що відображає різноманітність її типів. Рушниця – узагальнена назва довгоствольної вогнепальної зброї з кременевим або іншим замком. Її заряджали з дула: спочатку засипали порох, потім вкладали кулю, після чого заряд ущільнювали шомполом. Через це процес стрільби був доволі повільним – приблизно один-два постріли за хвилину. Найчастіше таку зброю використовували під час оборони табору, у засідках або при стрільбі з укриття, наприклад, з-за возів чи укріплень. Довгий ствол дозволяв точніше вражати ворога на середній відстані.

В зібранні Національного заповідника «Гетьманська столиця» представлений фрагмент ударно-кременевого замка XVII ст. від рушниця, ймовірно, мушкетного типу. Предмет є випадковою знахідкою з території Батурина. Він має витягнуту й масивну замкову пластину з великими отворами для кріплення до довгої ложі, а також масивним курком. Загальні пропорції механізму розтягнуті по горизонталі. Відсутність декоративного оздоблення вказує на його належність до військової довгоствольної зброї.

Також козаки використовували й короткоствольну зброю – пістолі, які оснащувалися кременним або коліщатим ударним замком. В поході козак міг мати при собі до чотирьох пістолів. Така їх кількість забезпечувала значну вогневу перевагу в ближньому бою. Ствол пістоля міг мати як круглу, так і багатогранну форму і кріпився до дерев'яного, іноді – металевого ложа, за допомогою спеціальних обойм. Дальність прицільної стрільби з пістоля була невеликою – не більше 10 метрів. Тому таку зброю використовували переважно у ближньому бою.

Окрім бойового призначення, пістолі часто використовували й для урочистих заходів. Останні вирізнялися багатим оздобленням. У зібранні Національного заповідника «Гетьманська столиця» зберігаються три пістолі доби Гетьманщини: один бойовий і два парадні XVII – XVIII ст.

Замок рушниця. XVII - XVIII ст. Зібрання Національного заповідника «Гетьманська столиця»

Про широке використання вогнепальної зброї в гетьманській столиці Батурині свідчать й багаторічні результати археологічних досліджень. На думку археологів Юрія Ситога та Олександра Бондаря, важливим елементом фортифікаційних укріплень на території Цитаделі Батуринської фортеці був передній, найвищий зруб. У його верхній частині влаштовувалася бойова галерея зі стрільницями, де розміщувалися воїни, озброєні рушницями та пістолями. Саме звідси вони вели прицільний вогонь по противнику, поєднуючи можливості ручної вогнепальної зброї з оборонними перевагами укріплення.

Не менш цікавою була організація оборони в замській резиденції Івана Мазепи на Гончарівці. Тут архітектурна думка пішла шляхом поєднання земляних укріплень і вогневої потужності: земляні бастіони-барбети слугували надійними платформами для важкої артилерії, тоді як підрозділи

влучних стрільців створювали щільний захисний периметр навколо гармат. По земляному валу на території резиденції проходив бруствер для прикриття воїнів із вогнепальною зброєю, який до нашого часу не зберігся. Про перебування стрільців-оборонців на території резиденції гетьмана свідчить й значна кількість виявлених тут свинцевих куль, які наразі зберігаються у фондівій колекції заповідника.

На інтенсивне використання ручної вогнепальної зброї чітко вказують критичні втрати московського війська вже під час перших невдалих штурмів укріплень Батуринської фортеці у 1708 році. Це свідчить про високу професійну підготовку залоги: оборонці міста не лише виснажували ворога щільним артилерійським вогнем, а й ефективно застосовували тактику прицільної стрільби з рушниця та

мушкетів. Така комбінована оборона створювала для нападників «зону смерті» ще на підступах до валів, перетворюючи кожну спробу наближення на фатальну для штурмових загонів Меншикова. Психологічний ефект від влучності козацьких стрільців деморалізував ворога, змушуючи його відступати та переходити до тривалої облоги замість стрімкого захоплення столиці.

Таким чином, вогнепальна зброя стала символом бойової майстерності та тактичної переваги українського козацького війська. Вона відображала високий рівень розвитку зброярства того часу. Сьогодні збережені зразки такої зброї є унікальними свідками історії, які дозволяють поринути в героїчну добу Гетьманщини та оцінити силу і винахідливість козацтва та є символом незламної волі українського народу, що століттями виборював своє право на свободу, зі зброєю в руках.

Пістоль. Початок XVIII ст. Зібрання Національного заповідника «Гетьманська столиця»

Пруська медаль «Благословення»

**Світлана
КОВАЛЕНКО**

зберігач фондів
НКЗ «Гетьманська
столиця»

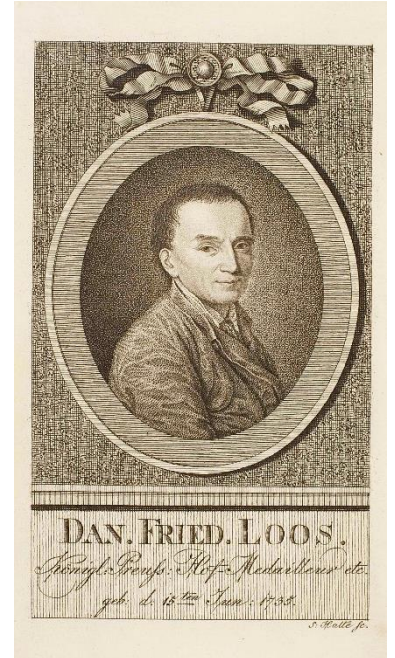
Медальєрне мистецтво Пруссії кінця XVIII - початку XIX ст. розвивалося під впливом європейського неокласицизму. Провідну роль у цьому процесі відіграла берлінська школа медальєрства, що сформувалася навколо родини Лоосів - талановитих різьбярів штемпелів, медальєрів і підприємців. Засновником династії був Даніель Фрідріх Лоос (1735–1819) – головний гравер і медальєр Пруського королівського монетного двору. Його діяльність охоплює майже півстоліття. Упродовж цього часу майстер створював державні нагороди, пам'ятні та портретні медалі прусських монархів, а також численні релігійні й меморіальні серії. Професійну традицію продовжили його сини. Старший син, Фрідріх Бернхард Лоос (1769–1816), працював разом із батьком і брав участь у створенні низки медальєрних композицій. Молодший син, Готфрід Бернхард Лоос (1774–1843), перетворив сімейну справу на масштабне комерційне підприємство. Він заснував у Берліні приватний інститут медальєрного виробництва, де працювали провідні гравери того часу. Саме завдяки діяльності цієї майстерні пам'ятні медалі стали доступними ширшим соціальним верствам. Значна частина так званих «конфірмаційних» та «весільних» медалей, які сьогодні трапляються в музейних і приватних колекціях, була створена саме в межах цього інституту. У нумізматичних каталогах інколи виникає певна плутанина з атрибуцією, оскільки підпис «LOOS» може стосуватися різних представників родини або ж позначати продукцію їхньої майстерні загалом. У майстерні здійснювався повний цикл виготовлення медалей: від створення авторського ескізу та різьблення сталевих штемпелів до карбування медалей під пресом і остаточної ювелірної обробки. Вироби позначалися підписами LOOS, D. F. LOOS або G. F. LOOS, що дозволяло ідентифікувати їхнє походження.

Особливе місце у творчості майстрів родини займали медалі на духовну тематику. Серед відомих тематичних циклів можна назвати конфірмаційні, серії на євангельські сюжети, присвячені Десяти заповідям та композиції морально-дидактичного змісту. Конфірмаційні медалі були невід'ємною частиною церковної культури лютеранських земель Пруссії та німецькомовної Європи. Їх поява пов'язана зі

зміцненням традиції конфірмації - обряду, який знаменував перехід юнака чи дівчини до повноправної участі в церковному житті. Як правило, конфірмацію проходили у віці 13–15 років після завершення катехитичної підготовки. Медаль виконувала не лише пам'ятну, а й виховну функцію: її зберігали як знак духовної зрілості та належності до церковної громади. Медалі могли дарувати парафіяльна громада, пастор, хрещені батьки або родичі. У деяких випадках медалі виготовлялися на замовлення заможних родин із гравіюванням імені, дати або біблійного вислову на реверсі. Срібні екземпляри, на відміну від бронзових, іноді ставали родинною пам'яткою, що передавалася наступним поколінням.

Медаль релігійного змісту «Благословення» з фондowego зібрання заповідника є типовим зразком конфірмаційної медалі протестантської традиції. На аверсі зображено постать Христа або пастора у довгому одязі, який сидить на підвищенні та покладає руки на схилені голови двох вірян. Один стоїть у повний зріст, інший – навколішки з молитовно складеними руками. Півколом розміщено напис: «ER SEGNETE SIE» («Він благословив їх»). На плиті під зображенням – підпис «LOOS», що вказує на авторство. На реверсі на символічному підвищенні (вівтарі ?) розміщено атрибути віри: Святе Письмо, єхаристійну чашу та пальмові гілки. Книга символізує завершення катехитичної освіти, єхаристійна чаша вказує на допуск до Причастя - ключовий аспект конфірмації, пальмові гілки традиційно асоціюються з перемогою над смертю й надією на спасіння. Центральний напис - цитата з Об'явлення Івана Богослова (2:10): «SEY GETREU BIS AN DEN TOD SO WILL ICH DIR DIE KRONE DES LEBENS GEBEN» («Будь вірний аж до смерті, і Я дам тобі вінець життя»). У нижній частині розташовано напис «ZUR ERINNERUNG» («На згадку»). Медаль виготовлена зі срі-

бла. Такі екземпляри зазвичай не були масовими дешевими випусками, а радше замовними або призначеними для більш заможних представників громади.

Даніель-Фрідріх Лоос (1735-1819)

До фондowego колекції заповідника ця медаль надійшла у 1977 р. Вона була передана учнем Батуриної середньої школи Володимиром Миколайовичем Дорошенком. Попри ітку атрибуцію самого майстра та його знаменитої майстерні, історія цього екземпляра залишається невідомою. Достеменно не з'ясовано, яким шляхом прусська срібна медаль потрапила до Батурина. На сучасному етапі можна лише констатувати, що поява прусської конфірмаційної медалі в Батурині відображає складні культурні та міграційні процеси XVIII–XX ст. у Європі. Остаточні висновки щодо шляхів його побутування можливі лише за наявності додаткових даних.

Медаль «Благословення». Кінець XVII–початок XIX ст.
Зібрання Національного заповідника «Гетьманська столиця»

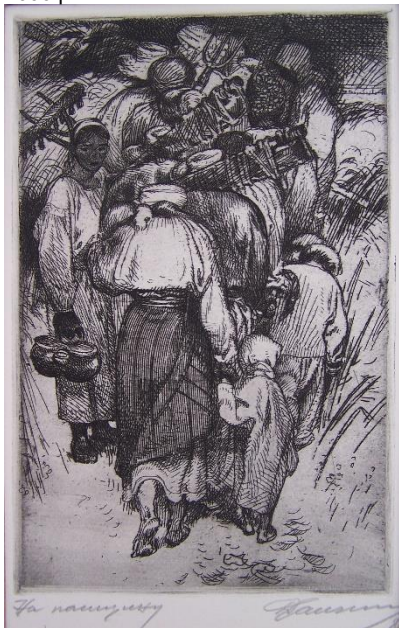
Шевченкіана Олександра Данченка в колекції «Гетьманської столиці»

**Ірина
ПАЛАМАРЮК**

головний зберігач
фондів
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Серед творів, що зберігаються у фондів колекції Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця», особливе місце посідають три офорти авторства видатного українського художника-графіка Олександра Данченка «Повернення Степана», «На панщину» та «Катерина». Створені у 1981 р. як ілюстрації до циклу «Кобзар» Тараса Шевченка, ці роботи були передані до заповідника Дирекцією художніх виставок України в 2006 р.

«На панщину». Олександр Данченко. 1981 р.
Зібрання Національного заповідника
«Гетьманська столиця»

Олександр Григорович Данченко (1934 – 2001) – український графік, живописець, заслужений діяч мистецтв України. Народився митець на хуторі Новоолексіївці (нині село Вознесенського району Миколаївської області) в селянській родині. Навчався в Дніпропетровському художньому училищі та продовжив освіту в Київському художньому інституті (нині Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури), де його викладачами були відомі майстри української графіки Василь Касіян, Олександр Пащенко, Іларіон Плещинський та Антон Серета. Після навчання та творчих пошуків Данченко обрав для себе техніку офорту – одного з найскладніших різновидів графічного мистецтва. Художник пра-

цював над тематичними серіями, портретами, але основним напрямом його діяльності була книжкова ілюстрація, де він досягнув високої професійної майстерності. Його інтерпретації творів Івана Котляревського, Олександра Довженка, Олесь Гончара, «Божественної комедії» Данте стали визначними зразками української графіки другої половини ХХ ст.

Особливе місце у творчості митця посідала шевченківська тематика. Данченко неодноразово звертався до спадщини Тараса Шевченка, створивши ілюстрації до трьох видань «Кобзаря» – 1963, 1965 та 1984 рр. У цих серіях він прагнув передати почуття, долі та переживання звичайних людей, розкриваючи глибокий зміст шевченкової поезії. Три офорти з авторським підписом та датою «1981 р.», що зберігаються у «Гетьманській столиці», є яскравим прикладом цього підходу.

«Повернення Степана» (за поемою «Невольник») – художник показав момент повернення героя твору, який уособлює людську гідність, любов до рідного дому та надію на краще майбутнє.

«Катерина». Олександр Данченко. 1981 р.
Зібрання Національного заповідника
«Гетьманська столиця»

«Катерина» — це не просто ілюстрація до поеми, а сповнений драматизму образ молодої матері, що опинилася на межі відчаю. Постать героїні з немовлям уособлює момент найвищого емоційного напруження: у її погляді читається не лише сором, а й глибока особиста трагедія — біль зради та страх за долю дитини.

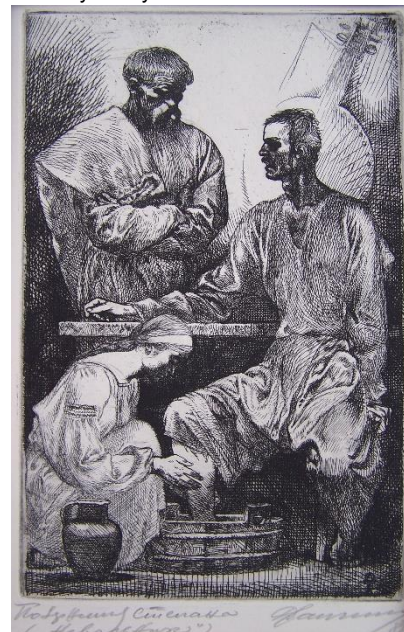
Художник свідомо акцентує на психологічному стані жінки, а не на сюжетних деталях. Світла постать Катерини різко контрастує з темним тлом, підкреслюючи її абсолютну самотність. Шев-

ченкові вдалося передати інтимність людського горя, перетворивши образ знеславленої дівчини на символ жертовності та незламної материнської любові.

«На панщину» — це болісний образ селянської неволі та виснажливої праці. Зображена група людей із реманентом, що пригнічено прямує в поле, втілює трагічну долю цілого народу, позбавленого волі. Похилені постаті жінок, чоловіків та дітей створюють атмосферу безнадії, перетворюючи щоденну рутину на символ соціальної несправедливості. Цей сюжет став візуальним відлунням поезії Тараса Шевченка, де тема кріпацтва була однією з найгостріших і найболючіших.

Усі три твори виконані в техніці офорту. Вони поєднують високу майстерність з емоційною глибиною – рисами, властивими найкращим зразкам української графіки другої половини ХХ ст. Роботи Олександра Данченка – це не просто ілюстрації до книги, а самостійні художні твори, що розкривають людські характери, емоції, духовну силу українців. Саме тому ці офорти мають не лише естетичну, а й культурну та виховну цінність.

Для Національного заповідника «Гетьманська столиця» ці роботи є вагомим доповненням до мистецької колекції, адже вони не лише репрезентують важливий етап розвитку української графіки другої половини ХХ століття, а й утверджують значення цього виду мистецтва як глибокого носія історичної пам'яті та духовної культури українського народу, поєднавши героїчне минуле і сучасність.

«Повернення Степана».
Олександр Данченко. 1981 р.
Зібрання Національного заповідника
«Гетьманська столиця»

Образ Любові Кочубей у драмі Спиридона Черкасенка «Вельможна пані Кочубеїха»

**Наталія
СЕРДЮК**

молодший
науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Спиридон Черкасенко (1876–1940) – один із найвідоміших і найпродуктивніших письменників плеяди української пражської школи. У форматі короткої статті годі й перераховувати всі його твори – від дитячих віршів до розлогих драм і шкільних підручників з української мови. Його творчість вивчається у шкільній програмі, зокрема вірші та оповідання про нелегке шахтарське життя початку ХХ ст. Але поза увагою упорядників шкільних хрестоматій залишився Черкасенко-драматург і філософ.

Спиридон Черкасенко (1876–1940)

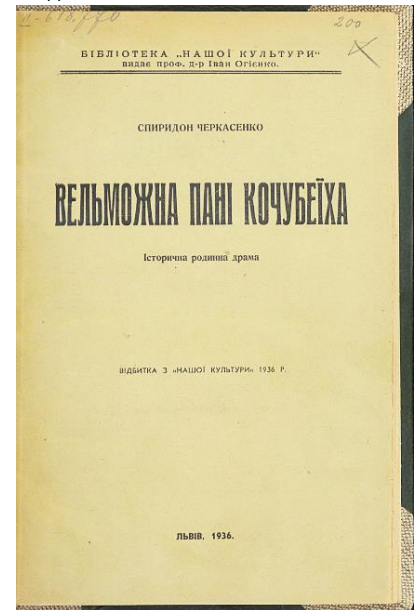
Козацька тематика розкрита автором у його історичних драмах та повістях. Зокрема, про добу гетьманування І. Мазепи автор розповідає у драмах «Коли народ мовчить» (1933) та «Вельмишановна пані Кочубеїха» (1936). З незвичного й несподіваного ракурсу, як на наш погляд, розглядається автором трагічна і інтригуюча історія взаємин родини Кочубеїв та гетьмана І. Мазепи саме в останньому творі. Вже із назви твору зрозуміло, що головний акцент автором зроблено на постаті дружини генерального судді Василя Кочубея – Любові Кочубей. Цей драматичний твір (самоназва – родинна драма) автор створив в міжвоєнний період у еміграції, в Горніх Черношіцах, передмісті Праги. Складається вона з 5 дій, чотирьох з яких відбуваються у батуринському маєтку Кочубеїв (що є на сьогодні одним з об'єктів НІКЗ «Гетьманська столиця»). Ще одна, третя дія, розгор-

тається на Полтавщині, у диканському маєтку Кочубеїв. У своїй розповіді автор максимально близький до історичної правди. Дуже точно описує хронологію і послідовність подій (хоча й не згадує конкретні дати), родинні зв'язки Кочубеїв – полковників Данила Апостола та Івана Іскру згадує як сватів родини. Обізнаному глядачу (читачу) твору стає зрозуміло, що події розгортаються у період 1704–1708 рр. Дуже об'ємно показано лиху роль і невгамовний характер дружини Василя Кочубея, її збиткування над своїми домочадцями – чоловіком Василем Леонтійовичем, донькою Мотроною, старою нянею, прислугою, ба, навіть сватами – Д. Апостолом (тесть старшого сина Кочубеїв – Василя) та І. Іскрою (швагер Василя Кочубея). Кожному Любка (так її називає чоловік і няня) роздає принизливі прізвиська і тавра – Мазепа у неї «старий і лукавий гріховода і розпусник, недоляшок, гнила кров»; рідний чоловік – «лінивий тухтій», донька – «Мазепина наложниця». Врешті решт, в кінці твору мати зрікається своєї доньки. Вміло показано автором погордливу, мстиву, жадібну і заздрісну вдачу вельможної пані Кочубеїхи – вона так прагне стати гетьманшею, що ладна занепасти і рідну доньку, і чоловіка, а заодно й Україну. У дії твору постійно присутні люди священничого стану – ченці Севської обителі (Никанор, двоє молодих, безіменних) і батуринський священник Святайло.

Няня у творі є голосом найвищого сумління і відкрито, не боячись, говорить правду своїм господарям, і особливо – Любові Федорівні. Червоною ниткою впродовж усього твору підкреслено подвійну, нечесну гру героїні: надягнувши на себе личину побожності, жертвуючи на монастирі і церкві, постійно хрестячись, згадуючи Бога та цитуючи Біблію, використовує святих отців у своїх нищих інтригах проти гетьмана Мазепи (передаючи ченцями усний донос на Мазепу московському цареві петру І), картинно цілує руку попу Святайлу, тут же публічно бажаючи гетьману Мазепі смерті на пласі від сокири ката (показова сцена тоста Кочубеїхи під час прийому гостей у батуринській садибі Кочубеїв).

Твір Черкасенка вирізняється тим, що сам гетьман Мазепа відсутній на сцені! Серед дійових осіб драми його немає, але його невидима присутність постійна. З повагою згадує його більшість учасників драми, натомість нескінченними прокляттями осипає його Кочубеїха. І ось тут вирінає одна з версій аж такого нерівного дихання Кочубеїхи до Мазепи – давня і нереалізована її любов до молодого Мазепи (за художньою версією старої шляхетної

няні, яка виховала і саму Любов і всіх її дітей). Врешті, вища справедливість таки запанувала – але якою ціною! Донька видана за нелюба Чуйкевича, сам Кочубей страчений, його дружина залишається вдовою. Недитячі пристрасті розгортаються у драмі, емоції зашкалюють, гострий сюжет захоплює глядача.

*Титульна сторінка драми
«Вельможна пані Кочубеїха», 1936 р.*

Ця камерна за своєю суттю драма, опублікована у часописі «Наша культура» за редактування професора Івана Огієнка, постала як одне з найбільш проникливих художніх переосмислень відомих історичних подій, здійснене яскравим представником генерації митців-емігрантів Спиридоном Черкасенком. Твір здобув значний резонанс і за життя автора неодноразово втілювався на сценах численних емігрантських колективів, зокрема у Чехословаччині, де він користувався незмінною популярністю серед українських переселенців. Така затребуваність зумовлювалася насамперед духовною близькістю змісту до тогочасних реалій: Черкасенко майстерно висвітлює трагічну ідентичність політичних ситуацій, проводячи паралель між поразкою Мазепинського виступу 1708 року та крахом Української революції 1918 – 1921 рр. Для читача в еміграції, які щойно пережили втрату власної державності, драма стала болючою рефлексією над власною долею. Висвітлюючи психологію лідерів та стан розчарованого війська, автор зміг трансформувати конкретний історичний сюжет у загальнонаціональну драму вигнання і незламності духу. У цьому протистоянні народжується символ невмирущої нації.

Дитячий творчий конкурс «РОЗУМфест»
Національного заповідника «Гетьманська столиця»
за підтримки Благодійного фонду Надії Вовк «Берегиня»

До вашої уваги представляємо творчі роботи учасників творчого конкурсу «РОЗУМфест».

Столиця козацької слави

Над Сеймом широким, на кручі високий,
Стоїть, немов вартовий,
Незламний Батурин - могутній і вічний,
Красивий й доволі старий.
Легенди тут шепчуть верби широкі,
І полем йде сивий туман,
Батурин зазнав чимало тривоги,
Та мужньо й відважно стояв.
Тут булава гетьманська сонце зустрічала,
Тут воля козацька гуляла, мов птах.
Палаці пишались, ревіли гармати,
Довіку козацька слава в серцях.
Минули сторіччя, згасли пожежі,
Та дух незборимий сидить на валах.
Козацька твердиня, скарбниця України,
Ти вічно живий на своїх рубежах!

Нікіта Прокоф'єв. 9 років.
Чернігівська область.

Батурин

Батурин – відважна столиця,
Батурин – козацька фортеця.
Стоїть вона, не ворухнеться.
Та тільки незламно сильно б'ється.

Тоді вона зростала та піднімалась,
Її спалювали та вона трималась.
А зараз Батурин нездоланий,
Неповторний та унікальний.

Приходько Вероніка. 8 років.
Чернігівська область

Батурин крізь віки. Власюк Діана. 13 років. Волинська область

Науково-популярна газета «Слово «Гетьманської столиці»

Засновник і видавець: Національний історико-культурний заповідник
«Гетьманська столиця»
Суб'єкт у сфері друкованих медіа
№ R30-04375 від 18.05.2024 р.

Адреса редакції: вул. Гетьманська, 74, м. Батурин Чернігівської обл., 16512, Україна
E-mail: baturin.capital@ukr.net, веб-сайт: <http://www.baturin-capital.gov.ua>
тел./факс: +380-4635-48437, тел. +380-4635-48013

Обсяг – 1,0 друк. арк.

Газета віддрукована у видавництві ПП Лисенко М. М.
(вул. Шевченка, 20, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600)

Тираж 100 прим. Зам. № 2396

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів)
За точність викладених фактів і цитувань несе відповідальність автор (автори)

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна
(редактор)

Сасно Наталія Анатоліївна
(відповідальний секретар)

Огієвська Руслана Іванівна

Паламарюк Ірина Юріївна

Сушко Наталія Миколаївна

Редакція запрошує до співпраці
професійних науковців, краєзнавців-
аматорів, шанувальників історії